

6. Бараш Є. Ю. Загальні тенденції гуманізації та перспективи пенітенціарної пробації щодо довічного позбавлення волі / Є. Ю. Бараш // Вісник Асоціації кримінального права України. 2015. № 1 (4). С. 344–354.

7. Бараш Є. Ю. Удосконалення організації виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі як відображення процесів реформування пенітенціарної системи України / Є. Ю. Бараш, С. І. Скоков // Право і Безпека. 2011. № 2 (39). С. 40.

8. Кримінальний кодекс України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>).

9. Кримінально-виконавчий кодекс України; Кодекс, Закон від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.

Батцгарєєва Владислава Станіславівна,
директор НДІ вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук
України, головний науковий співробітник
Державної наукової установи «Інститут
інформації, безпеки і права» Національної
академії правових наук України, доктор
юридичних наук, професор

ВИКЛИКИ, ЩО ПОРОДИЛА ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. У тезах визначається роль кримінологічної науки для розв'язання низки складних проблем, що виникають в умовах воєнного стану. Із цією метою автором наведено деякі з цих проблем, як-от: зміна структури злочинності в Україні; необхідність посилення захисту інформаційного простору; поява раніше невідомих суспільно небезпечних явищ тощо.

Ключові слова: кримінологічна наука, злочинність, воєнний стан.

Summary. The theses define the role of criminological science in solving a number of complex problems arising under martial law. To this end, the author lists some of these problems, such as: changing the structure of crime in Ukraine; the need to strengthen the protection of the information space; appearance of previously unknown socially dangerous phenomena, etc.

Keywords: criminological science, crime, martial law.

Дев'ять місяців триває оборона нашої країни. Час, який минув, показав, що жодні випробування українського народу на стійкість і мужність не здатні завадити науковій думці та зупинити розвиток національного права. Як дивно це не звучало б, війна – не лише виклик для всього суспільства, для кожної людини, а й час значного сплеску творчості вчених. Адже зрозуміло, що континуум нашого буття,

перерваний збройною агресією, породив чимало проблем, у тому числі криміногенного плану, які потребують вивчення їх сутності, точної правової оцінки, або стати на заваді їх подальшому існуванню й поширенню.

Кримінологічна наука, як ніяка інша галузь юридичного знання, здатна опрацювати «рецепти лікування» тих соціальних негараздів у вигляді злочинності та окремих її проявів, від яких продовжує потерпати українське суспільство навіть під в умовах війни. І тут потрібно виділили кілька проблем, яким кримінологам та іншим представникам наук кримінального циклу потрібно приділити увагу у першу чергу.

По-перше, робота над проектом нового Кримінального кодексу України перейшла із парадигми мирного часу у формат необхідності опрацювання чисельних викликів і загроз, що з'явилися через збройну агресію проти України. І в кримінально-правовій матерії чимало місця буде відведено захисту основ національної безпеки, інформаційного простору, правовідносинам із забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, військовим кримінальним правопорушенням та ін. У зв'язку із цим кримінологія, не очікуючи закінчення роботи над проектом нового Кримінального кодексу, має бути готовою оперативно розпочати дослідження із цих мейнстримових тем, щоб дати адекватну відповідь на ті суспільно небезпечні діяння, якими супроводжується ворожа навала.

По-друге, події останніх місяців викликали колосальні зміни у структурі злочинності. В історії Української держави ще ніколи не було такої ситуації, коли у структурі злочинності злочини проти основ національної безпеки посіли б другу сходинку після злочинів проти власності. До того ж змінюється й наше ставлення до кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства і міжнародного правопорядку. Зі злочинів, які ще деякий час тому здавалися нам суцільною неможливістю в цивілізованому світі і тим паче в українській дійсності, як такий собі рудимент ХХ ст., ці діяння перетворилися на наше сьогодення і так само дали колосальне зростання числа подібних протиправних випадків в Україні.

Ще кілька слів про характер злочинності. Справа в тому, що сьогодні докорінно змінюється її структура. Введення до складу багатьох злочинів обтяжуючої обставини «вчинення діяння в умовах воєнного стану або надзвичайної ситуації» означає, що у структурі злочинності, замість традиційного превалювання злочинів невеликої і середньої тяжкості, переважатиме тяжкі й особливо тяжкі злочини. До того ж, повторимося, будуть вимірюватися тисячами кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки та злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Подібна статистика свідчить про тектонічні зсуви у злочинності, які визначатимуть напрями розвитку і кримінологічної науки, і науки кримінального права, і криміналістики на десятиліття вперед.

По-третє, під час збройної агресії проти України інформаційний простір для нас є порталом, в якому ми плекаємо надію, що Україна переможе. Отримання відповідної інформації є реалізацією природного права на доступ до інформаційного простору через мережу Інтернету, яке від 2017 року визнається Організацією Об'єднаних Націй одним з фундаментальних прав людини.

Напевно, настав час використовувати інформаційний простір не лише як портал новин, а й як інструмент успішної протидії гібридній війні, яку розв'язала проти України РФ і яку тривалий час ми програвали. У цій війні, на жаль, немає ані правил, ані моральних принципів, але є велика потреба забезпечувати своє життя, життя країни від тяжких наслідків, до яких призводить ця інформаційна війна і будь-які інформаційні загрози, що засмічують екологію душі, екологію нашого буття.

Все частіше і частіше сьогодні говорять про те, що *Homo sapiens* (людина розумна) дедалі перетворюється на *Homo notitia* (людину інформаційну). Ще деякий час тому це звучало якось фантастично, але у теперішній час перед науковою спільнотою постає завдання – не запізнитися з такою трансформацією. Тому вже зараз потрібно поставити червоні стрічки, аби забезпечити себе від потужних негативних наслідків, до яких може призводити чорне дзеркало інформаційного простору. І вирішити це завдання має насамперед кримінологія.

Отже, інформаційний сектор нашої держави та нашого життя потребує особливого захисту, адже гібридну інформаційну війну ніхто не відміняв, навпаки, почастишали випадки кібератак на державні інституції, об'єкти критичної інфраструктури, комерційні структури, благодійні фонди, масово поширюються фейки. З огляду на останній факт знов такі актуальні завдання залишається прийняття Закону України «Про протидію дезінформації». Крім того, виправданим уявляється посилення кримінальної відповідальності за втручання в роботу різних електронних та інформаційно-комунікаційних систем і мереж та відповідний кримінологічний аналіз цих негативних явищ.

По-четверте, у Кримінальному кодексі України не випадково з'явилася норма про відповідальності за торгівлю гуманітарною допомогою. Вона є вельми затребуваною, оскільки часто-густо на стихійних торговельних майданчиках або у місця видачі відповідної допомоги спостерігаються випадки спекуляції цими товарами.

По-п'яте, сьогодні викликає занепокоєння криміногенна обстановка на територіях, що перебувають у безпосередній близькості до зони ведення бойових дій. Війна для багатьох, поряд із вибухами, почалася з розбитих вітрин магазинів та пограбувань. У народі це зветься мародерством. І хоча термінологія не зовсім, так би мовити, аутентична, але сутність явища та ж сама: нечесні люди намагаються пожитися під час важкого для країни становища. Недаремно до статей розділу «Злочини проти власності» Особливої частини КК введено обтяжуючу відповідальність обставину, а саме: вчинення

відповідних злочинів в умовах воєнного або надзвичайного стану. Водночас корисливі злочини викликають ще одну серйозну проблему – проблему самосуду стосовно крадігів і грабіжників. І фактично самосуд межує з протиправністю.

Щоб ситуація остаточно не перетворилося на хаос, потрібно: посилювати патрулювання вулиць, залучати сили територіальної оборони і небайдужих громадян. Така діяльність викликає необхідність озброєння людей. В Україні прийнято безпрецедентний Закон «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». Згідно з цим Законом цивільні особи можуть брати участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема, отримуючи вогнепальну зброю і боєприпаси до неї. Однак це обоюдогостра тема, яка викликає чимало проблем, починаючи від правомірності володіння зброєю, її застосування і закінчуючи колізійністю норм щодо оцінки шкоди, що може настати внаслідок її застосування, та неправомірним її використанням у злочинних цілях.

По-шосте, від початку збройної агресії РФ проти нашої держави ситуація на автошляхах України зазнала великих змін, які проявляються в багатьох аспектах, як-от: зміна інтенсивності і характеру руху; поява на автошляхах незвичайних для мирного часу транспортних засобів – військової техніки; руйнація доріг та об'єктів дорожньої інфраструктури; замість цього, обладнання на дорогах нових споруд (пункти контролю за рухом транспорту та блокпости) тощо. Разом із тим держава вимушена була вдатися до безпрецедентних заходів, відключивши пристрої для контролю за швидкістю по всій країні, а так само зовнішнє освітлення у темний час доби і світлофори у прифронтових зонах. Не рідкістю є зараз й відсутність номерних знаків на автотransпортних засобах. Все це створює неабияку напругу для учасників дорожнього руху під час знаходження на проїжджій частині, а отже, й до погіршення стану дотримання законності на автошляхах.

Вище перелічена лише частина тих складних питань, що потребують свого обговорення кримінологами найближчим часом. Нарешті, свідченням великої затребуваності практикою доктринальної думки є чисельні звернення правоохоронних органів за фаховими висновками до науковців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України. Так, за нетривалий час перед фахівцями Інституту поставали завдання кримінально-правової кваліфікації ракетно-бомбових ударів по території України; питання порядку зберігання та поводження з трофеями, що є доказами вчинення злочинів агресії, а так само випадки «залишення» цих трофеїв «на згадку» нашими громадянами, що мешкають у районах, де велися або ведуться бойові дії; завдання кримінально-правової оцінки дій учасників приватних військових компаній, на кшталт «Вагнер», на боці РФ; питання відповідальності за участь у псевдореферендумах на тимчасово окупованих територіях України та російської паспортизації громадян України; випадки

глюрифікації учасників збройної агресії РФ проти України; надання кримінологічного аналізу колаборації вчителів на окупованих територіях та ін.

Таким чином, горизонти кримінологічної науки у подальшому лише розширюватимуться, що призведе, з одного боку, до посилення її практичної складової, а з другого, до популяризації цієї науки серед широкого загалу.

Богатирьов Іван Григорович,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана
Дем'янчука, доктор юридичних наук,
професор

СУЧАСНИЙ СТАН ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, яка несподівано прийшла на нашу землю, внесла свої зміни у різні державні інституції. Вона втрутилась у мир, безпеку і людські цінності [1, с. 5]. Не обійшла вона і пенітенціарну систему України, яка більше дев'яносто років була практично закритою, мало доступною і є найбільш вразливою.

Історія дослідження місць несвободи показує, що саме ці місця дійсно є вразливими, оскільки в них відбувають покарання засуджені за кримінальне правопорушення (злочин), деякі з них вчиняють нові кримінальні правопорушення, а є ті, які не стають на шлях виправлення і ресоціалізації.

Крім цього вразливість місць несвободи проявляється у їх не дофінансуванні з боку держави, а також не задовільного матеріально-побутового, медичного та соціального забезпечення. Все це безумовно впливає на повсякденне життя засуджених, ув'язнених та персоналу який їх обслуговує.

Торкаючись стану ПС України, вбачається, що і держава і суспільство не готові до великих витрат на осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Так, ПС України не вигідна для пріоритету держави, оскільки для утримання засуджених і ув'язнених потрібні великі кошти. До цього варто додати такі проблеми, як:

– застосування до засуджених засобів виправлення ресоціалізації (ст. 6 КВК України);

- регулярні порушення прав засуджених місцях несвободи;
- вчинення засудженими в місцях несвободи і в уповноважених органах пробації нових кримінальних правопорушень;
- соціальну незахищеність персоналу ПС України;
- підготовка засуджених до звільнення з ПС України тощо [2, с. 10].